

Pilar Godayol i Annarita Taronna, eds. 2018. *Foreign Women Authors under Fascism and Francoism. Gender, Translation and Censorship*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 217 p.

TERESA IRIBARREN

Universitat Oberta de Catalunya (Espanya)

orcid.org/0000-0002-5052-7770

doi: <https://dx.doi.org/10.7238/dd.voi7.3175>

El creixent corpus de treballs sobre la censura franquista compta des de l'any passat amb una nova aportació: el recull d'estudis de cas *Foreign Women Authors under Fascism and Francoism. Gender, Translation and Censorship*, editat per Pilar Godayol i Annarita Taronna. El volum, subvencionat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat, obeeix les consignes institucionals de la investigació acadèmica: és fruit de l'establiment d'una xarxa de relacions entre investigadors nacionals i estrangers, incorpora la perspectiva de gènere i difon en llengua anglesa els resultats de la recerca. Així, s'hi reuneixen, d'una banda, treballs de tres estudiosos d'universitats italianes i un d'una universitat dels Estats Units, coordinats per Taronna des de l'Archivio di Genere Carla Lonzi, de la Universitat de Bari Aldo Moro, i, de l'altra, treballs encomanats a cinc professors d'universitats espanyoles pel Grup d'Estudis de Gènere: Traducció, Literatura, Història i Comunicació (GETLIHC), de la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya, liderat per Godayol. L'establiment d'una dinàmica de col·laboració entre el grup català i l'italià, consagrats ambdós als estudis de gènere, ha permès confeccionar un volum que se singularitza en el panorama dels estudis espanyols sobre gènere i sobre la història de l'edició, de la traducció i de la censura no tant pel fet d'articular-se en la tríada disciplinària indicada al subtítol del volum —ja ho feia, per exemple, *Tres escriptores censurades. Simone de Beauvoir, Betty Friedan & Mary McCarthy*, l'estudi publicat per la mateixa Godayol el 2016—, sinó pel fet de posar de costat «microhistòries» de les vicissituds que van patir les traduccions d'autoria femenina en el context del feixisme italià i del franquisme, i fins als primers anys de la democràcia espanyola.

El llibre es divideix en dues parts gairebé simètriques i s'encapçala per una introducció d'ambdues editores. Godayol i Taronna exposen l'objectiu del llibre —demostrar que durant els totalitarismes asíncrons de Mussolini i Franco «the history of translation was full of unofficial feminine stories» (6)— i presenten els capítols i els seus autors, així com les narradores traduïdes i els temes generals que s'hi aborden. La primera part, titulada «Fascism (1922–1940)», és presidida per un breu text de Taronna, «Notes on the Fascist Censorship». Per situar de manera molt sumària el lector *internacional* en el context històric i polític de la Itàlia de Benito Mussolini (1883–1945) —en el qual es produeixen els casos de traducció exposats en els capítols sobre traduccions italianes— Taronna dona les claus en termes d'ideologia, nacionalisme i tradicionalisme dels engranatges de la censura feixista, que va estar operativa durant els prop de dos decennis previs a la Segona Guerra Mundial. Taronna posa en relleu les estratègies que van adoptar els traductors davant l'especial vigilància censora d'aquells elements de les obres foranes que entressin en col·lisió amb els tradicionals valors i imaginaris nacionals —una monolítica concepció de la *italianitat*—, de la feminitat i de la masculinitat: van purgar «references to suicides, miscarriages, abortion, Jewish culture and offences against the Fascist morality of devotion to the State and to the family» (11). Els quatre capítols que segueixen n'aporten múltiples proves.

La segona part, titulada «Francoism (1939–1975)», reproduïx el mateix patró. Al text introductori, «Notes on the Francoist Censorship», Godayol indica les principals fites de les polítiques censors vigents durant els prop de quatre decennis de govern de Francisco Franco (1892–1975): la institucionalització del 1939; la relativa liberalització del 1962 —quan Gabriel Arias-Salgado és rellevat per Manuel Fraga Iribarne—; la Llei Fraga del 1966, que promulgava la consulta voluntària, i l'abolició definitiva de la censura, que no va fer-se efectiva del tot fins més enllà de l'aprovació de la Constitució del 1978, quan el 1984 es van derogar capítols de la Llei de premsa i impremta del 1966. Per tal de proporcionar al lector —que tal vegada no coneix prou bé el franquisme— les claus de les traves administratives que van afectar les obres estudiades en els cinc capítols d'aquesta part, Godayol precisa els principals canvis en les directrius censors i el paper tan rellevant que hi va tenir l'Església —«Many of the censors

were churchmen» (104)—, que vetllava perquè no es possessin en circulació textos contraris als principis tradicionals de la moral catòlica. Per la mateixa raó, dos dels capítols contenen en apèndix la reproducció dels informes de la censura espanyola —custodiats a l'Arxiu General de l'Administració (AGA)— de les obres estudiades (concretament, de les feministes Mary Wollstonecraft i Simone de Beauvoir), en què s'expliquen les claus de la resolució per al lector en anglès.

Quant a l'arquitectura i autories del volum, cal assenyalar que, si bé el concurs d'estudiosos de distintes universitats (el perfil acadèmic i producció bibliogràfica dels quals és oportunament inclòs al final del llibre) manté l'equilibri, hi ha una clara preeminència d'investigadores que signen els capítols —una manifestació més de l'assumpció de les directrius institucionals pel que fa a la perspectiva de gènere. Els casos de la censura feixista són abordats per Valerio Ferme (Universitat de Colorado Boulder), Eleonora Federici (Universitat de Nàpols), Vanessa Leonardi (Universitat de Ferrara) i Annarita Taronna (Universitat de Bari), mentre que els de la censura franquista els signen Montserrat Bacardí (Universitat Autònoma de Barcelona), Fernando Larraz (Universitat d'Alcalà d'Henares), Carmen Camus (Universitat de Cantàbria), Pilar Godayol (Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya) i Cristina Gómez (Universitat de Lleó).

Tant en l'estudi de la traducció d'autories femenines a Itàlia com a Espanya s'ha posat el focus preferentment en escriptores canòniques, amb un arc de representació prou ampli: n'hi ha de circumscrites per la historiografia literària a l'alta literatura i a la literatura popular, a un gènere literari, a la literatura infantil i a corrents feministes. Pel que fa a Itàlia, Ferme, que remarca que Mussolini tenia una «nationalist agenda that promoted cultural autarchy» (16), analitza els casos de múltiples traduccions de dues obres del segle XIX, *Uncle's Tom Cabin*, de Beecher Stowe, i *Little Women*, de Louisa May Alcott, i les posa en relació amb les d'autores que publicaren als anys vint i trenta del segle XX: Edith Wharton, Anita Loos, Fanny Hurst i Pearl Buck, guanyadora del Premi Nobel el 1938. Federici aporta proves textuais per argumentar que la manipulació d'Alfredo Pitta de la primera traducció italiana de *Murder on the Orient Express*, que va circular amb pocs canvis fins a l'edició del 1974, esmussa la ironia característica d'Agatha Christie. Al seu torn, Leonardi exposa la doble censura

que va patir la primera versió italiana de la sèrie de llibres infantils *Bibi*, de la danesa Karin Michaëlis, en ser traduïda per Emilia Villosesi, que es va autocensurar a partir d'una versió alemanya manipulada. En darrer terme, Taronna estudia la major o menor fortuna de les estratègies de traducció d'obres que s'endinsaven en el terreny compromès de les identitats de gènere i de la sexualitat de Radclyffe Hall, Vita Sackville-West i Virginia Woolf, ideades per unes traductores que volien fer arribar al lector italià «stories or novels about queer life» (80).

Bacardí obre els capítols sobre la censura espanyola amb una sintètica panoràmica diacrònica de les pràctiques textuais, trajectòries i opcions culturals que van adoptar diverses traductores catalanes durant el franquisme: l'autocensura, l'exili i el silenci. Bacardí argumenta que la política franquista va anorrear la incipient feminització de la traducció de l'espai literari de preguerra, que no es va reprendre fins a partir del 1962, quan va començar a emergir una segona generació de traductores en català. Larraz consigna les dificultats i negatives que va tenir l'editor Carlos Barral per introduir autores als catàlegs de «Biblioteca Breve» i «Biblioteca Formentor», de l'Editorial Seix Barral, durant el període comprès entre 1955 i 1975. Ho il·lustra amb casos com els de Doris Lessing, Françoise Sagan, Mary McCarthy i Natalia Ginzburg; alhora, a fi de mostrar l'arbitrarietat de la censura, brinda una relació d'obres no censurades d'autoria femenina. Així, sosté que la prohibició de publicar les novel·les d'autores estrangeres amb més potencial transformador que Barral volia fer arribar als lectors en castellà, i en especial la imposada dilució del component feminista, va restar volada als debats intel·lectuals de l'època. A continuació, Camus explora amb deteniment un únic cas, ben paradigmàtic: el de la tardana traducció de l'obra funcional del feminisme anglòfon, *A Vindication of the Rights of Woman with Strictures on Political and Moral Subjects*, de Mary Wollstonecraft, publicada a Londres el 1792. 185 anys després de l'edició londinenca, és traduïda al castellà per primera vegada per l'Editorial Debate —a la qual seguiran altres traduccions—, dos anys després d'haver obtingut el vistiplau de censura, el 1975. Camus, que assegura que a l'arxiu de l'AGA no hi consta cap sol·licitud prèvia pel que fa a Wollstonecraft, demostra que les traductores Charo Ema i Mercedes Barat es van autocensurar. Godayol també se centra en una sola autora,

referent indiscutible del feminisme del segle xx: Simone de Beauvoir. Godayol relata en ordre cronològic la distinta fortuna que van tenir les sollicituds de traducció d'aquesta autora, amb permisos (*Todos los hombre son mortales*, *Djamila Boupacha*) i prohibicions (*El segundo sexo*, *La invitada*, *Brigitte Bardot*) abans de la Llei Fraga del 1966, i el canvi d'escenari que es produeix a partir d'aquest nou marc legislatiu, que permet autoritzar la publicació de diverses obres en català, que serien seguides per altres títols en castellà posteriorment. Finalment, Gómez analitza la traducció de *To Kill a Mockingbird* (1960), de Harper Lee, feta per Baldomero Porta i publicada per Bruguera tot just el 1961, quan l'autora va ser reconeguda amb el Premi Pulitzer. Gómez demostra que el traductor va manipular el text per tal d'assegurar-ne la publicació.

Foreign Women Authors under Fascism and Francoism. Gender, Translation and Censorship, no cal dir-ho, presenta interès des dels diferents àmbits disciplinaris que s'indiquen al subtítol, tant per la diversitat i la rellevància de casos que s'hi estudien com pel ventall de metodologies d'anàlisi textual i de reconstrucció històrica que s'hi empen. Tanmateix, el volum encara podria haver presentat més atractius si, més enllà dels breus comentaris genèrics de les dues editores en la introducció, s'hagués establert una comparació més sistemàtica i aprofundida dels dos sistemesensors europeus, per bé que van estar operatius en períodes asíncrons.

L'agrupació de «microhistòries» sobre la sort —o més aviat dissort— que van experimentar en dos contextos totalitaris del sud d'Europa un corpus prou representatiu d'obres d'autoria femenina, i en especial de figures fonamentals del feminisme, demostra per enèsima vegada la imbricació —encara avui del tot vigent— entre les ideologies i polítiques nacionalistes més reaccionàries i l'obsessió patriarcal per donar continuïtat a les desigualtats de gènere i impedir l'alliberament de la dona. Els exemples estudiats reblen la cançó de l'enfadós: les autories femenines més transgressores i que vehiculaven les propostes feministes més avançades van trobar tota mena d'entrebancs i prohibicions per arribar als lectors durant el feixisme italià i el franquisme. Alguns efectes d'aquelles polítiques repressores que tant van impactar la configuració del cànon a la Itàlia i a l'Espanya del segle passat, cal remarcar-ho, encara perduren. A Espanya, si més no, circulen versions amputades i manipulades d'obres d'autoria

estrangera que necessiten ser retraduïdes, i algunes que van ser prohibides a hores d'ara encara no han vist la llum, com per exemple la versió en català de *The Group*, de Mary McCarthy, una de les novel·listes feministes més rellevants dels Estats Units. Reconeguem-ho, doncs: el triomf de la censura franquista és avui encara ben tangible, perquè no només va retardar l'entrada al país de propostes feministes, sinó que ha propiciat que algunes d'elles no hagin arribat mai.

This work is subject to a [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).